

REFLEXIONS SOBRE UNA ESTRATÈGIA ALTERNATIVA EN EDUCACIÓ PER A AMÈRICA LLATINA I EL CARIB

Pere Polo

En el número 75 de *PISSARRA* fem una ressenya del congrés *Pedagogia 95* celebrat a l'Havana, del 6 al 10 de febrer. Ressaltàvem, d'entre els diferents debats o taules rodones, el titulat: "Reflexions sobre una estratègia alternativa per a Amèrica Llatina i el Carib". Pel seu interès, intentaré fer la síntesi de les intervencions del Dr. Luis A. Bigot, president d'AELAC, i del Dr. Onelio Ortega López, responsable de l'equip redactor del projecte que pretén iniciar una reflexió en el camp educatiu amb la participació de tots els educadors del continent.

El propòsit de l'AELAC amb aquesta discussió és contribuir a conformar un cos de conceptes i principis que condueixin a elaborar una estratègia alternativa viable i realista per afrontar els problemes educatius de la regió. Vegeu alguns interrogants:

- Els sistemes educatius i les concepcions educatives, es troben en condicions de donar resposta a les noves exigències de desenvolupament de la regió?

- És possible solucionar els nostres problemes educatius a par-

tir de teories, models i mètodes importats de països altament desenvolupats?

- És indispensable o no la participació dels diferents sectors socials en el disseny dels projectes educatius?

- Quin protagonisme els correspon als educadors?

Una vegada identificats els principals problemes, es tracta de presentar un conjunt d'idees que, a més d'ajudar a diagnosticar la situació llatinoamericana i caribenca, plantegin una

estratègia de sortida on s'hi puguin veure representats tots els països de la regió, independentment de les seves peculiaritats. Aquesta estratègia ha de servir de marc per transformar l'educació en factor clau del desenvolupament.

Problemes fonamentals que afecten l'educació

a) **En el camp econòmic.**- Llatinoamèrica i el Carib pateixen un subdesenvolupament productiu general i els sectors agrícola, industrial i comercial són depenents, en major o menor quantia, d'interessos transnacionals. Un dels

la polarització de rics, més rics i pobres, més pobres.

b) **En el pla polític** les posicions es mouen des de les estratègies de globalització de les economies, les polítiques fonsmonetaristes del Banc Mundial, concentració de la gran propietat passant per les economies de lliure mercat i comerç i per la descentralització i privatització de tot el possible.

c) **En el pla social** les desgràcies de les economies afecten més directament les masses que

resulten cada dia més desposseïdes. Destaquem l'**extrema pobresa**; avui dia nou de cada 20 llatinoamericans pateixen l'anomenada **pobresa crítica**.

La fam i la mort són un altre factor característic. La mortalitat infantil a Amèrica Llatina és sis vegades major que en els països desenvolupats.

Hi ha molts d'altres factors que caracteritzen la tragèdia social llatinoamericana; anotem: la proliferació dels nins en el carrer i del carrer, la inestabilitat familiar, l'alt índex de desocupació, subdesocupació, salaris

ínfims, precarietat dels habitatges...

d) **Respecte a l'educació.**- En les cartes magnes de totes les repúbliques apareix el caràcter democràtic, obligatori i gratuït de l'educació, cosa que no passa de ser pur discurs. La realitat és molt diferent. Així ens trobam que a 1993 existien 130 milions de nins sense accés a l'educació, i quasi mil milions d'analfabets adults, dels quals 2/3 parts eren dones, cosa que fa que la majoria dels seus fills i nets estiguin

aspectes -importantíssim- on es basa l'economia mundial, especialment a Amèrica Llatina i el Carib, és l'intercanvi desigual, que es manifesta en el descens quasi constant dels preus d'exportació i dels productes.

Altres aspectes a ressaltar: la inflació i el deute extern. Molts de països fan referència als increments de la macroeconomia, PIB, etc. però ningú no explica quina és la distribució de les riqueses obtingudes amb la suor de molts i el capital inversionista de molts pocs. Això duu a

condemnat a seguir el mateix destí (són dades de l'informe anual de 1994, d'UNICEF). Segons aquesta mateixa font, ens trobam que a Llatinoamèrica i el Carib tan sols un 50% de nines i nins que es matriculen a 1r grau arriben al 5è grau.

Un altre aspecte destacable és el de la manca de preparació i el baix nivell salarial del magisteri llatinoamericà (cf. *PISSARRA 72*)

La inversió pública en educació està reduïda pràcticament a zero. A més hem de tenir en compte la preeminència de la cultura elitista en detriment de les classes populars (l'ús de textos generalment aliens a la realitat llatinoamericana, manca de biblioteques...)

La gravetat de la situació es constata en la necessitat d'alfabetitzar i completar el nivell bàsic d'ensenyament a quasi cent milions de persones. I menció especial al cas de la dona; existeix un 5% menys d'alfabetitzades i la mitjana d'escolaritzades és inferior en un 11%.

Tot aquest panorama apareix en un context on el fenomen de descentralització de l'educació està en primer pla.

Què és la descentralització escolar? Consisteix en el traspàs o entrega als governs regionals, municipals o similars de la gestió dels serveis de l'educació. Qualsevol pas en aquesta direcció ha d'apuntar a l'obtenció d'un major grau d'eficàcia, cap a la participació efectiva i crítica del poble en les decisions i en la planificació, organització, execució i control del treball a l'escola. Un altre aspecte positiu de la descentralització educativa és la inclusió en els currículums del coneixements propis de les ètnies, la cultura i l'economia locals.

S'ha de reconèixer, però que això no succeeix "ipso facto" i que moltes vegades només són transferits aspectes que no són els més importants.

Existeix també el perill d'enganyar el poble amb el subterfugi d'una aparent participació, limitant la disponibilitat de recursos financers i encarint les despeses de les escoles.

Idees que poden orientar el procés de transformació de l'educació a Llatinoamèrica

Més enllà d'aquest panorama tan poc afaïllador que tot just hem presentat, hi ha indicis que ajuden a pensar que molts d'aquests problemes tenen solució i existeixen algunes conjuntures favorables. Per això es fa necessa-

ri treballar per reunir idees i accions que condueixin a determinar una estratègia alternativa en educació. Hem de començar i partir de la finalitat de l'educació.

L'educació té una determinació social, els seus objectius s'han de correspondre amb els fins del projecte social i amb la lògica històrica de la seva materialització.

Quins serien els objectius de l'Educació a Llatinoamèrica?

Els podríem resumir en:

- Formar persones animades per l'ètica solidària. Persones actives i integrals, capaces d'actuar amb esperit crític, flexibilitat i creativitat.

- Preparar homes i dones per integrar-se a l'activitat productiva dels seu temps.

- Educar en la persona l'orgull per la seva identitat cultural nacional i llatinoamericana.

En síntesi, educar persones aptes per participar plenament en el desenvolupament de la societat.

Una vegada marcats els objectius ens seguim preguntant, quins són els principis generals i estratègics específics que han de sostenir un projecte educatiu comú a Llatinoamèrica?

Els principis serien aquests:

- Solidaritat humana.
- Combatre la pobresa.
- Identitat nacional llatinoamericana a partir del coneixement, reconeixement i la identi-

ficació amb les nostres semblances i diferències.

Les estratègies específiques:

- Educació per a tots.
- Que l'educació doni respostes a les exigències del progrés científic.
- Educació per al desenvolupament de l'autoregulació, la protecció i l'adaptació ecològic-ambiental.

- L'educació com a inversió estratègica.
- Formació inicial i permanent del professorat; punt essencial per aconseguir la qualitat de l'educació.

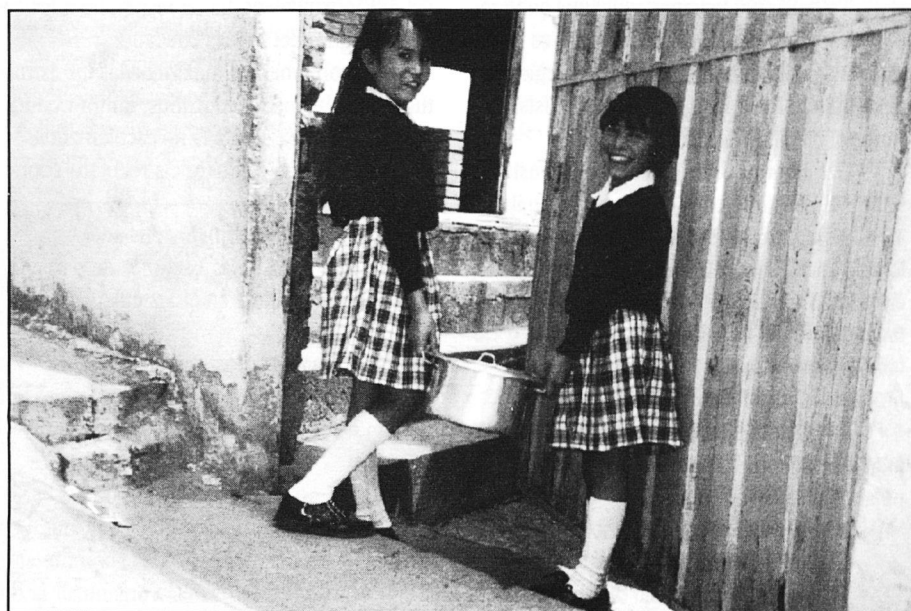
- Estratègies i polítiques educatives de país en lloc de polítiques de govern.

- **Centralització** com a garantia de l'obligació de l'Estat per a l'educació del poble i per compensar la desigualtat d'oportunitats per causes de diferències locals o ètniques. **Descentralització** per apropar l'educació, l'escola, als problemes de la comunitat i les seves possibles solucions i fer possible la massiva participació popular en les decisions educatives.

- Educació intercultural bilingüe, com a component integrador de la identitat i desenvolupament nacional.

- Relació estreta entre escola, família i comunitat.

- El professorat com instrument permanent i estratègic en l'assoliment dels objectius educatius. La dignificació i professionalització del seu treball.

- La flexibilitat del currículum com una exigència i necessitat de la societat contemporània.

Prenent com a base aquests principis, es proposen unes línies bàsiques per a una política educativa conseqüent amb ells.

Una visió política de la realitat suposa una actuació o transformació que s'ha de materialitzar en les distintes formes d'activitat de la persona sobre aquesta realitat. En el cas d'Amèrica Llatina i el Carib, la política educativa ha d'assegurar el ple desenvolupament de la personalitat, la formació de ciutadans aptes per a la vida i per a l'exercici de la democràcia.

Les idees que s'exposen a continuació tenen com a objectiu moure a la reflexió.

A) Idees de caràcter general

Un sistema nacional d'educació, unificat amb els seus objectius polítics i orientacions fonamentals, ha de reunir aquests requisits:

- Ha de ser obert i participatiu, que promogui l'ampliació d'oportunitats. Ha d'estimular l'apropament d'interessos entre l'educació escolaritzada i la que no ho és.

- Garantir una educació universal i de qualitat, amb una oferta i cobertura educativa gratuïta i de caràcter obligatori per als primers cicles dels nivells bàsics. Distribuir i canalitzar els recursos. Treballar per reduir la deserció i la repetició per aconseguir una alta taxa de retenció escolar en els primers cicles del nivell bàsic.

- Treballar per sistemes educatius que proposin espais al desenvolupament de les particularitats (culturals, ètniques, socials, regionals) dinàmiques i flexibles que permetin ajustos conforme al canvi de les necessitats.

- Garantir una cobertura educativa justa als sectors rurals, indígenes i urbans marginals.

- Assègurar la formació, capacitat i valoració social del professorat que compregui, entre altre mesures, les relatives a la formació, organització del treball, el salari; buscant d'estabilitzar la motivació; confiança i autonomia professional del docent.

- Ampliar l'espai educatiu cap a la comunitat que inclogui l'educació extraescolar, popular i en la comunitat.

- Establir una adequada descentralització.

- Lluitar contra l'analfabetisme funcional.

- Promoure l'ús racional dels recursos naturals, la seva conservació, l'equilibri ecològic i la millora del medi ambient per aconseguir

unes condicions de vida més humanes.

- Elevar el nivell d'escolarització de la dona.

- Aconseguir a la Universitat un treball més conseqüent amb les necessitats socials. Formar professionals capaços de garantir no solament la transició del saber, sinó també la capacitat de produir coneixements socialment útils i assimilar apropiadament el que produeix la humanitat en conjunt.

B) Idees de caràcter pedagògic

- Adaptar de forma sistemàtica el currículum segons les exigències del desenvolupament social.

- Tenir en compte la realitat multilingüe que inclou el procés i la formació del personal docent amb l'objectiu de mantenir, respectar i desenvolupar els valors de les cultures ètniques.

- Garantir un coneixement cognitiu sense descuidar la formació de valors i actituds.

- Considerar les exigències del món del treball a nivells local, territorial i nacional. Fomentar i recolzar la col·laboració entre el sector productiu i l'educatiu.

- Incorporar les noves tecnologies al procés educatiu.

- Correspondència dels textos escolars i del material didàctic amb la realitat de les regions i a l'abast dels grans grups de poblacions.

C) Idees de caràcter administratiu

- L'organització ha de respondre a les característiques del procés educatiu.

- Aprofitament al màxim de les infraestructures i equipaments educatius, tant a l'educació escolaritzada com a la no escolaritzada.

- Fer un ús racional dels recursos econòmics.

- Definir el pla d'inversions necessàries.

- Establir les línies bàsiques de participació de tots els sectors en el Sistema Educatiu.

Una vegada exposades les diferents idees és necessari analitzar les accions educatives que els han de seguir.

Vegem algunes accions possibles:

- Dissenyar projectes de treball que permetin la plena participació de la comunitat.

- Enfocar l'ensenyança i organitzar la docència de tal manera que s'elimini el divorci entre escola i vida.

- Incrementar les metodologies lògiques i actives.

- Seleccionar textos que transmetin missatges clars.

- Estimular permanentment els alumnes per tal que participin i ensenyar-los a reflexionar sobre qüestions de la realitat, a estructurar, a confrontar opinions, a discutir, a que se'ls permeti equivocar-se...

- Desenvolupar habilitats per treballar en grup.

- Promoure el desenvolupament de projectes d'Educació Popular que des d'una via no formalitzada aprenguin a ser cada vegada més crítics i transformadors de les seves pròpies realitats.

- Preparar els ciutadans per poder comprendre els greus problemes d'avui en dia.

Aquestes foren, a grans trets, les línies exposades durant el debat. El que no podem és traslladar les distintes intervencions que es produïren en el debat, tot i ésser molt interessants.

Esper i desig que aquest debat suscitat a *Pedagogia 95*, serveixi per transformar la realitat educativa llatinoamericana.

Vull acabar amb les paraules del president de l'AELAC, Luis A. Brigott: *"Podran existir diverses polítiques e innumerables trabas y dificultades, pero todo maestro por lo que él significa para el alumno podrá sembrar ideas y cultivar valores humanos, que son semillas pequeñas, a veces ignoradas e imperceptibles, pero con el don transformador y creativo que es patrimonio del ser humano, éste las recoge, las cultiva, las enriquece, las multiplica y las hace crecer"*. □